

ETHISCHE ANALYSE DATABEHEER ENERGIEHUB DE MARSSTEDEN

6 juni 2024

Casus behandeld in de Ethische Commissie Enschede

Bestaande uit:

Merel Noorman (voorzitter)

Ciano Aydin

Ellis van Dooren-Wisseborn

Sophie Kuijt

Michael Nagenborg

www.enschede.nl/ethischecommissie

Inhoud

Introductie in de casus energiehubs de Marssteden

Vragen aan de Ethische Commissie

Ethische analyse

Tot slot

Relevante literatuur

Bijlage: CODIO

Introductie in de casus energiehubs de Marssteden

Er is een grootschalige energietransitie gaande die moet zorgen dat iedereen altijd over voldoende energie kan blijven beschikken en dat we overstappen naar alleen nog duurzame/hernieuwbare energie. De transitie van ons energiesysteem betekent onder meer: van nationaal naar meer lokaal, van grootschalig naar ook meer kleinschalig, van een commerciële energiemarkt naar een markt met een veelheid aan spelers (inclusief de gemeente Enschede, individuele bedrijven en inwoners). Data en digitalisering spelen een belangrijke rol binnen de energietransitie, vandaar dat de Ethische Commissie gevraagd is om te reflecteren op data en digitalisering binnen de Enschedese energietransitie.

Tijdens de vergadering van 8 februari 2024 heeft de Ethische Commissie gesproken over het datagebruik binnen het project Solar Parking Twente. Geconstateerd is toen dat het onmogelijk was om in een enkele vergadering te komen tot een ethische reflectie, op basis van deze complexe casus. Besloten is toen om tijdens de vergadering van 6 juni 2024 door te praten hierover, door verdieping op een meer afgebakend onderdeel. De Ethische Commissie is gevraagd om mee te denken over de ethische handvatten voor de omgang met data bij het vormen van een lokale energiehubs, energiehubs de Marssteden.

Energiehubs de Marssteden

Een energiehubs wordt meestal gedefinieerd als een lokale samenwerking, gebaseerd op afspraken, tussen meerdere partijen op het gebied van energie. Deze partijen stemmen energieproductie, -transport, -opslag, -conversie en -verbruik op elkaar af. Er wordt in Nederland volop geëxperimenteerd met energiehubs, maar er is nog veel onduidelijk over deze nieuwe vorm van samenwerking en over de rol van gemeenten.

De Marssteden is een bedrijventerrein in Enschede waar energie wordt opgewekt met behulp van zonnepanelen. Sommige daken op het bedrijventerrein kunnen niet worden volgelegd met panelen. Niet ieder bedrijf heeft alle energie nodig die via hun eigen dak wordt opgewekt en anderen hebben weer meer nodig dan hun dak kan leveren. Daarnaast speelt het feit dat het terrein in een gebied ligt waar netcongestie ertoe leidt dat bedrijven niet aangesloten kunnen worden voor afname of voor teruglevering van stroom. Door samen te werken in een energiehubs willen bedrijven de beschikbare stroom onderling verdelen zodat iedereen gebruik kan (gaan) maken van duurzame stroom.

Diverse partijen zijn betrokken bij de vorming van energiehub der Marssteden:

- Op de Marssteden zitten ongeveer 300 bedrijven. Ongeveer 20 bedrijven hebben zich bereid verklaard om deel te nemen aan de energiehub op de Marssteden. Zij zijn verantwoordelijk voor 70% van het energieverbruik en wekken die stroom deels ook zelf op. Met deze bedrijven wordt de energiehub gestart. Deelname aan de energiehub is vrijwillig. Het overige deel van de ondernemers heeft tot op heden besloten niet mee te doen. In een later stadium kunnen bedrijven opnieuw besluiten om mee te doen.
- Alle ondernemers op de Marssteden zijn aangesloten bij de ondernemersvereniging, die hun belangen behartigt. Het is nog niet duidelijk welke rol zij al dan niet gaan spelen ten aanzien van de energiehub.
- De gemeente Enschede onderhoudt contact met bedrijven op de Marssteden. Zij heeft op basis van haar economisch beleid een verantwoordelijkheid en politieke wens om te zorgen voor een goed ondernemersklimaat. Gemeente is ook verantwoordelijk voor de openbare ruimte in Enschede. Om klimaatdoelstellingen te realiseren die bestuurlijk zijn vastgelegd (landelijk en lokaal) stimuleert de gemeente Enschede dat een energiehub ontstaat op de Marssteden. Dit is onderdeel van het project Zon op dak. Recent dringt de vraag zich op of en hoe de gemeente een rol kan spelen om te zorgen dat stroom beschikbaar blijft voor ondernemers.
- Enexis Netbeheer is verantwoordelijk voor het energienet in Enschede. Eerder hadden alle bedrijven op de Marssteden een eigen contract met Enexis, dat is straks niet meer het geval omdat dit via de energiehub wordt geregeld. Enexis wil wel dat er 1 aanspreekpunt komt voor de nieuw te vormen energiehub. Enexis beschikt over veel data. Door hun intentieverklaring om mee te doen met de hub hebben de 20 bedrijven onder meer Enexis toestemming voor het analyseren van hun opwek- en gebruiksdata. Op de Marssteden zijn drie netwerken en Enexis gaat ook analyseren welke bedrijven op welke ring zitten.
- Binnen de energiehub wekken bedrijven zelf de energie op, dus energie komt niet van leveranciers als Essent, Nuon of Eneco. Die energieleveranciers spelen wel een rol bij de energiehub als er sprake is van teruglevering of bij een tekort aan zelfopgewekte stroom.
- Bureau Bind werkt in opdracht van de gemeente Enschede en helpt bij de totstandkoming van de energiehub de Marssteden. Zij doen dit ook bij andere energiehub's in Nederland. Bind beheert ook de data die zijn verzameld
- Alle data over stroomverbruik worden verzameld door een dataverzamelaar. Met name grote bedrijven huren zelf een meetbureau in die voor hen data verzamelt. Bedrijven kunnen zelf bepalen welk bureau ze inhuren. De formats van de meetbedrijven verschillen.
- Autoriteit Consument en Markt (ACM) ziet toe op de landelijke werking van het Nederlandse stroomnetwerk, dus ook op Enexis. Zij zijn bezig hun kaders aan te passen aan de veranderende situatie: zoals ruimte op de energiemarkt voor energiehub's en de mogelijkheid om stroom uit te wisselen tussen partijen, bijvoorbeeld tussen bedrijven.

Databeheer binnen de energiehub heeft als belangrijkste doel: zorgen dat alle partijen op tijd over de juiste hoeveelheid stroom kunnen beschikken. Het moet helpen bij de verdeling van stroom en onder meer voorkomen dat netcongestie of tekort aan stroom ontstaat. De partijen die betrokken zijn bij energiehub de Marssteden hebben ieder nog andere belangen, zoals economische belangen, duurzaamheid en veiligheid. Deze belangen kunnen tegenstrijdig zijn en ook keuzes rondom databeheer beïnvloeden.

Wie uiteindelijke besluiten moet nemen en hoe verantwoordelijkheden rondom gebruik van data geregeld moeten worden, is niet duidelijk¹. Daarom is een ethische afweging wenselijk om de gemeente Enschede handvatten te geven bij het bepalen van haar rol in het vormgeven van het databeheer van energiehubs.

Vragen aan de Ethische Commissie

De gemeente Enschede heeft de Ethische Commissie gevraagd:

1. om ethische handvatten die de gemeente Enschede kunnen helpen bij het maken van keuzes omtrent het toekomstig databeheer door energiehub de Marssteden;
2. en daarmee om ethische handvatten die kunnen helpen bij de verdeling en het vastleggen (juridisch) van verantwoordelijkheden rondom het databeheer van energiehub de Marssteden.

Er is voor gekozen om globaal te reflecteren aan de hand van de methode begeleidingsethiek.

Ethische analyse

Doel van databeheer binnen energiehub de Marssteden

Het databeheer voor energiehub de Marssteden moet uiteindelijk ertoe bijdragen dat alle partijen op tijd over de juiste hoeveelheid (hernieuwbare) stroom kunnen beschikken.

De partijen die betrokken zijn bij de (oprichting van de) energiehub hebben dus een gezamenlijk doel, maar wees ervan bewust dat ze daarnaast ze ook ieder nog eigen belangen hebben. Die belangen kunnen op gespannen voet staan met het gezamenlijke doel. Zorg dat duidelijk is hoe en door wie besluiten genomen worden als de verschillende belangen met elkaar botsen.

Stap 1 Impact van data en databeheer(systeem), bedoeld of onbedoeld?

Hoe worden alle data gebruikt door de diverse partijen en welke impact heeft dat op alle direct en indirect betrokkenen?

Globaal zijn de volgende data nodig binnen de energiehub: data over netcapaciteit, over de vraag naar stroom en verbruikspieken, het stroomaanbod, teruglevering van stroom en de fysieke grenzen van het net. Maar ook energiecontracten. Voor de energiehub moet dataverzameling geregeld worden, dataopslag en dataverwerking/databewerking. Eerder in dit document is een beschrijving gegeven van alle partijen die zijn betrokken bij (het databeheer binnen) de energiehub, zoals bijvoorbeeld de bedrijven, Bind als (voorlopige) databeheerder, de dataverzamelaar en Enexis.

¹ Er is de nodige literatuur over energiehubs aan het verschijnen, maar deze geeft nog geen duidelijk beeld over de rol van gemeenten ten aanzien van databeheer. Literatuur: *Routekaart samenwerken in energiehubs ROCC. Handelingsperspectief gemeenten voor initiatie van energiehubs (2024)*

De Ethische Commissie wijst erop dat het belangrijk is om na te gaan wie de juridisch 'eigenaar' is van de energiedata volgens de wet. Wees helder en leg juridisch goed vast hoe met de data wordt omgegaan: wie juridisch dataeigenaar is, wie de dataverwerking doet, welke methoden van verwerking worden gehanteerd, wie de data beheert en op welke wijze, wie toe ziet op een goede omgang met de data, etc.

Dat is nodig omdat elektriciteitsgebruik bedrijfsgevoelige informatie betreft, die bedrijven niet graag openbaar maken. Ook is deze zorgvuldigheid en transparantie nodig vanwege de grote impact van de data op bedrijven die mee doen aan de energiehubs, maar ook op bedrijven die niet mee doen. De data hebben beïnvloeden namelijk de prijs van stroom en ook op de beschikbaarheid van stroom, omdat de data gebruikt worden bij de verdeling van stroom. Het is dus belangrijk dat bedrijven weten wat de consequenties kunnen zijn als zij besluiten om al dan niet deel te nemen aan de energiehubs en hun data te delen.

Om beter inzicht te krijgen in alle aspecten van het databeheer binnen energiehubs de Marssteden hebben ambtenaren van de gemeente Enschede globaal de vragen van De Ethische Data Assistent (DEDA) beantwoord. De volgende aspecten bleken relevant en vragen om extra aandacht bij het regelen van het toekomstig databeheer:

- Zorgvuldig gebruik van algoritmen bij databeheer
- Gebruik van databronnen en kwaliteitsbewaking
- Anonimiseren van data
- Toegang tot de data en mogelijkheden tot hergebruik
- Verantwoordelijkheden databeheer
- Open communicatie waar mogelijk
- Transparantie (eventuele rol van de WOO)
- Privacy
- Vooringenomenheid en het vertrouwen in een gelijkwaardige behandeling van iedereen
- Toekomstscenario's met potentieel extra taken voor de energiehubs.

De gemeente kan overwegen om te helpen bij het vaststellen van Enschedese kaders voor de omgang met data in energiehubs, maar dit zou wellicht ook landelijk geregeld kunnen worden.

Stap 2 Welke waarden spelen een rol?

In de CODIO staat een overzicht van waarden die relevant kunnen zijn. De volgende publieke waarden staan als relevant beschreven in het document *Routekaart samenwerken in energiehubs ROCC*.

Handelingsperspectief gemeenten voor initiatie van energiehubs (2024):

- kostenveroorzakerprincipe (partijen die de kosten veroorzaken, moeten deze ook dragen);
- principe van kostendekking (gemaakte kosten moeten verrekend kunnen worden);
- non-discriminatie (gelijke partijen moeten gelijk behandeld worden met gelijke rechten);
- transparantie (verrekenmethodes moeten inzichtelijk zijn);
- vrije toegang voor derden (partijen mogen niet zonder geldende reden geweerd worden, dus er moet - binnen redelijke voorwaarden - ruimte zijn voor iedereen om te participeren);
- keuzevrijheid (partijen mogen niet gedwongen worden mee te moeten doen met een energiehubs);
- eigenaarschap van data (data van partijen mag niet verder gedeeld worden, zonder toestemming); en in sommige gevallen, vrijheid van leverancierskeuze (iedere partij mag zelf bepalen wie zijn/haar energieleverancier is en voorkomen van lock-in)

De Ethische Commissie constateert dat, in aanvulling op deze lijst met waarden, ook de volgende waarden meegewogen moeten worden bij de omgang met data door energiehub de Marssteden:

- *Procedurale rechtvaardigheid en verdelingsrechtvaardigheid*: de gekozen omgang met data moeten borgen dat stroomverdeling rechtvaardig gebeurt. Hou daarbij ook rekening met de impact van energiehub de Marssteden op omliggende bedrijven en woonwijken en op toekomstige hubs. Misschien moeten er landelijke kaders en spelregels komen voor energiehubs.
- *Inclusiviteit/toegankelijkheid*: Let op dat er een zekere machts-asymmetrie kan ontstaan in of rondom een energiehub, doordat grote partijen meer invloed hebben. Iedereen moet mee kunnen doen met een energiehub, groot- en kleinverbruiker, dag- en nachtverbruikers. Nu en ook later. De prijs van energie mag de toegang tot energie en de energiehub niet onder druk zetten. Inclusie speelt ook een rol bij het regelen van de verantwoordelijkheden: wie mag er meepraten?
- *Privacy/bedrijfsgevoeligheid*: ga zorgvuldig om met de data van de aangesloten bedrijven en van het energienetwerk. Leg verantwoordelijkheden daarover vast. Verzamel alleen data die echt nodig zijn voor de energiehub.
- *Transparantie*: Eerder had Enexis een grote en duidelijke rol als beheerder van het netwerk en van de data van alle bedrijven waarmee afzonderlijke contracten werden afgesloten. Bedrijven konden hun gegevens opvragen bij Enexis. AMC hield toezicht. Dit gaat allemaal veranderen binnen de energiehub. Enexis heeft straks alleen data van het geheel van de hub. Binnen de hub moet real time data over stroomverbruik per bedrijf beschikbaar komen om snel de verdeling van stroom aan te kunnen passen. Transparantie en heldere afspraken over de nieuwe verdeling van verantwoordelijkheden ten aanzien van de omgang met data is dus belangrijk. Zorg daarbij voor een goede balans tussen transparantie en privacy. En zorg dat het toezicht is geregeld.
- *Bestuurskwaliteiten* verdienen aandacht om bijvoorbeeld te kunnen leren en kennis te verzamelen over deze nieuwe vorm van energieverdeling. Verantwoording afleggen en controleerbaarheid moeten ook geregeld worden.
- *Duurzaamheid*: is een belangrijk doel voor de hub.
- *Autonomie*: bedrijven moeten keuzevrijheid hebben bij het regelen van hun stroom. Wie ziet daarop toe?

De Ethische Commissie constateert dat sommige waarden landelijk geborgd moeten worden en dat binnen Enschede gekozen kan worden om bepaalde waarden extra invloed te geven.

Stap 3 Aanbevelingen: ethische spelregels/handvatten

Momenteel is de gemeente vooral aanjager van de hub, maar is zij niet direct betrokken bij de omgang met data. De partijen die betrokken zijn bij de energiehub kunnen op basis van stap 1 en stap 2 zien welke waarden een rol spelen bij het databeheer van de energiehub.

Er moet door alle betrokkenen beoordeeld worden of de energiehub het databeheer zodanig kan organiseren dat de negatieve impact op deze waarden beperkt blijft, of dat dit alleen lukt als de gemeente Enschede een rol gaat vervullen bij het databeheer.

Handvatten die kunnen helpen bij het regelen van toekomstig databeheer:

- Adresseer dat bepaalde waarden landelijk geborgd moeten worden.
- De commissie raadt aan om bedrijven die zijn gevestigd op de Marssteden, maar ook andere relevante stakeholders, te vragen welke rol zij ten aanzien van de energiehub wenselijk vinden en verwachten van de gemeente, algemeen en in het bijzonder rondom databeheer.
- Leg helder vast hoe databeheer geregeld wordt, welke methoden daarbij gebruikt worden en hoe daarop wordt toegezien.

- Bekijk wat de Wet Open Overheid aan handvatten biedt voor het regelen van de transparantie rondom data van de energiehubs en in de situatie dat de gemeente betrokken wordt bij het databeheer. Zorg in ieder geval dat er duidelijkheid is over de (toekomstige) betrokkenheid van de gemeente Enschede, omdat deze gepaard gaat met een bepaalde (mede)verantwoordelijkheid voor het waarborgen van (randvoor)waarden.
- AVG gerelateerde richtlijnen kunnen worden meegegeven aan de energiehub om de privacy te borgen.
- De afspraak kan worden gemaakt dat in de energiehub een mix van zowel grote als kleine afnemers moet zitten om gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid van stroomverdeling te borgen.

Tot slot

De Ethische Commissie benadrukt dat de energietransitie in volle gang is. De totstandkoming van energiehubs is een complex proces, mede door alle veranderingen die tussentijds plaatsvinden. Het is daarom belangrijk dat de organisatie en afspraken rondom energiehub de Marssteden flexibel genoeg zijn om mee te kunnen bewegen met veranderende omstandigheden, zoals veranderende wet- en regelgeving en de komst van andere energiehubs en communities.

De Ethische Commissie is erg benieuwd naar de verdere ontwikkeling van energiehub de Marssteden en is graag bereid om in de toekomst opnieuw een ethische blik te werpen op deze casus.

Relevante literatuur

- G40 Routekaart versterken lokaal energiesysteem. Verlichten van netcongestie door energiehubs: wie is aan zet voor wat en met welk tijdsplan? 5 maart 2024 (<https://www.g40stedennetwerk.nl/files/2024-03/G40-Versterken-lokaal-energiesysteem-routekaart.pdf>)
- <https://www.g40stedennetwerk.nl/themagroep/duurzaamheid> (doel G40: klimaatneutraal en volledig circulair)
- Routekaart samenwerken in energiehubs ROCC. (2024). Handelingsperspectief gemeenten voor initiatie van energiehubs: [Handelingsperspectief gemeenten voor initiatie van energiehubs.pdf](#) (topsectorenergie.nl) (zie samenvatting in de bijlage)
- [Juridische gereedheidskist energiehubs \(rvo.nl\)](#)
- <https://www.rathenau.nl/nl/klimaat/stroom-van-data>

Bijlage: CODIO

